

SORSKÉRDÉSEK

Magyar világsiker Sevillában

Makovecz Imre építésszel beszélget Frigyesy Ágnes

Manapság szívesen hangoztatjuk idehaza: hiányoznak a nagy formátumú személyiségek. Ez a közhely azonban hamis. Igenis léteznek: karnyújtásnyira élnek tőlünk. Épp csak nem vesszük őket észre. Ilyen nagy formátumú személyiség *Makovecz Imre* építész, aki a *sevillai* világkiállításra építészeti remeket tervezett. Ezáltal a magyarok hírnevét növelte a világban.

■ *A különböző nemzetek hogyan képviselik magukat a világkiállításon?*

A rendszer a következő: vannak nemzeti pavilonok, és ezeket úgy helyezték el, hogy nagyjából a nemzetek egymáshoz való viszonyát tükrözzék. Például az *Európai Közösség* pavilonjai egy teret vesznek körül. Mellettük egy sávban helyezkednek el azok, akik potenciálisan közvetlen szomszédai az *Európai Közösségnek*, sőt lehet hogy a jövőben tagjai lesznek. Így tehát *Magyarország egy sorba került Ausztriával, Svédországgal, Finnországgal, Norvégiaival*. Egy széles út után következik *Cseh és Szlovákia* és más egyéb országok. *Szovjetunió, Japán és az Egyesült Államok*, mint nagyhatalmak: külön állnak. A nemzeti pavilonokon kívül tematikus pavilonok is vannak, sőt nagy multinacionális vállalatok önálló pavilonokat építettek. Az egész világkiállítás szlogenje: a felfedezések kora.

■ *Formailag milyen különbségeket lehet felfedezni a nemzetek között? Hová helyezné a magyar pavilont?*

Ez különös dolog. Tudnillik a pavilonok között nagy általánosságban alig léteznek formai eltérések. Jelenleg a világon uralkodó *high-tech* látszik mindenben: a hallatlan politikai civilizáció.

Néhány pavilon azonban bizonyos jellegzetességeket visel magán, mint mondjuk a *finn*, a *japán*, vagy a *magyar*. A többi általános tömegizlést tükröz. Ami ugyancsak érdekes és jellemző, mert a pénzarisztokráciának és az ipari arisztokráciának a kíváncsiak szerint alakultak.

■ *Magyarországot hogyan képviseli a magyar pavilon? Mi volt az ön elképzelése, amikor megtervezte?*

Meglehetősen zaklatott és botrányos előjátékok után került hozzám ennek az épületnek a tervezése. Azt gondoltam: a spanyolok fölfedezték Amerikát, de nézzük meg, mit csináltak ugyanakkor a magyarok? Érdekes az összefüggés. Mert amikor a nyugatiak elindultak még nyugatabbra: a kínnes India felé; akkor az ottomán birodalom is elindult, a törökök, sőt a tatárok is elindultak. A magyarok fölvettek a harcot a törökkel, és 1456-ban *Hunyadi János* megverte *Nándorfehérvárnál* a szultán seregét. A pápa utasította az európai egyetemes keresztény egyházat: dölben a győzelem tiszteletére húzzák meg a harangokat! Mi hét toronyt építettünk, melyben tizenégy harang szól. *A magyarok délben harangoznak*. Ezek a harangok nemcsak húzottak, nemcsak lengetve, hanem ütve is szólnak. Az ütőszerkezeteket számítógépre kötöttük, ez vezényli a zenét. Ez a hét torony az épületet átólisan ketté osztó dupla falnak a tetejére épült. Az emberek a két fal között közlekednek, mindaddig míg ez a fal az épület nyugati feltekéjére nem viszi őket. Ennek a falnak a belső oldalán több mint száz hangszórót helyeztünk el, amelyből magyarországi hangok szólnak meg: gyereksírás, beszélgetés, vonat- és autózaj, piac, szél, víz, mindenféle. Olyasmi ez a falon belül való haladás, mintha Magyarországon haladnánk. A nyugati feltekében a ház fejjel lefelé folytatódik.

■ *Miért áll fejjel lefelé a ház?*

Mert egy alsó világot és egy felső világot mutat. Közötte az életfának nevezett fa helyezkedik el gyökereivel, ágaival láthatóan, s közötte üvegfüdém van.

■ *Említette, hogy a pavilon nehezen indulhatott az útjára...*

Ezt felejtjük el. Már csak azért is, mert rossz történet. Nem érdemes fölemlíteni.

Geleta László felvétele

■ *Ha erről nem akar beszélni, most léteznek-e akadályok, amik gátolják a munkát?*

Fontos akadályokat nem tudok említeni. A dolog érdekessége, hogy a *Makona* magáncég vállalta el ennek a hatszázmillióshoz való beruházásnak a fővállalkozását. Ez az első jelentős magyar beruházás, amely teljes egészében magánvállalkozásként zajlik. Kint több mint hetven fizikai munkással dolgoztunk. Az anyagok jelentős részét Magyarországról vittük. Ezeknek perenyi pontossággal kellett volna megérkezniük. Két hónapos késéssel indulhattunk, de a késést behoztuk. *A mi pavilonunk készült el elsőnek.* Mindenki munkára orientált és nem hatalomra. Ez nagyon fontos dolog. A régi beruházásoknál mindenki arra figyelt, ki a főnök és annak milyen igazoló jelentést kell adni. Az infantilizációt a minimálisra csökkentettük és talán ez volt a titka, hogy ezt a pavilont fölépítettük.

■ *Hogy érzi magát a rendszerváltozás óta?*

Ugyanolyan vegyesek az érzelmeim, mint általában a magyarországi embereknek. Talán ezt a pavilont kivéve, most is a periférián dolgozom, megterhelve egy rosszhiszemű sajtó teherével. Azt a hangnemet, amit közvetlenül a forradalom után az ÁVO-n hallottam, most egy újságíró szájából hallok. Aki vállatóra fog embereket. Elviselhetetlen számomra, hogy mondjuk egy huszonöt-harmincéves fiatal nő a rádióból este fél tízkor föl hív a lakásomon, és természetesen tartja, hogy beszélgessek vele, és diszkriminatív, szemtelen kérdéseire válaszoljak. Amikor közlöm vele, hogy ez magánlakás, enyhén fenyegetővé válik, és mélyen megsértődik, hogy elküldtem a francba.

■ *Az '56-os forradalomban való részvétel gondolom rávetült későbbi pályafutására.*

Természetesen, de megúsztam. Ami kellemetlenségem volt, az csak a javamra szolgált. Az ember olyan körülményeket is megismert, ahol nagyon hamar kiderült, ki az ember. Ezek az élmények átadhatatlanok. Szegény *Obersovszky Gyula*, aki reggeltől estig „lármázik”, azt mondja: ti nem értitek, miről van szó. Hiában mondja, tényleg nem értik. Nem értik, hogy mit akar, mi nem tetszik neki. Holott én sajnálom és szeretem őt, mert tudom, hogy halálra ítélték, és átélte valami egészen félelmetes világot, egyik börtönből a másikba vitték. Ezt úgysem tudja átadni. A fogságból hazatért férfiak sem beszélnek szívesen arról, mi történt velük.

■ *Ön életének a nagyobb részét diktatúrában töltötte. Hogy érzi, ez pályafutását mennyiben törte ketté?*

Az enyém nem tört ketté. Annak ellenére, hogy nehézségeim keményen voltak. Nézze, ez furcsa dolog. Az a fajta építézet, amit szeretek csinálni: az organikus építézetet, a nyugati ipari és pénzügyi hatalom ugyanúgy nem szerette, mert alternatívát jelentett az övével szemben. Ennek az építézetnek a karrierje könnyebb volt ebben a rohadt múlt rendszerben, mintha Nyugaton lettem volna. Az más kérdés, hogy ott gazdag ember lennék, itt pedig szegény voltam. Ez a keleti rendszer nem tudta olyan mélyen aláásni az emberi akaratot és a személyes életet, mint a nyugati. Ugyanakkor a hatalomtól való félelmetes függés infantilizációt hozott létre Kelet-Európában. Csakhogy ha valaki megtalálta a maga életének bűvöpatáit, abban örömet lelte, és nem dült be annak, hogy pártagnak kell lennie az előremenetelhez, hanem nekiállt az életet kiépíteni; és ha volt elegendő kitartása ahhoz, hogy ezt az életformát fenntartsa, mint ahogy nekem megvolt – akkor azt mondhatom: 1959 óta folytatott szakmai gyakorlatom talán sikeresebb lett itt Keleten, mint amilyen lehetett volna Nyugat-Európában.

■ *Nem is kacérkodott azzal a gondolattal, hogy elhagyja az országot?*

Hát hogyne gondoltam volna! De nem bírtam elmenni. Nem szeretek másutt élni. Itt szeretek. Vannak emberek, akik könnyebben elszakadnak a helyüktől, én nehézkes ember vagyok, nem tudtam elszakadni.

■ *Mit jelent önnek a magyarság?*

Mindent és semmit. Ez egy természetes állapot, amiről az ember nem tehet. Legalábbis tudomásunk szerint nem tudjuk befolyásolni azt, hogy hova születünk. Nem tudjuk, mi történik velünk a születésünk előtt. Hogy az emberi intelligencia hogy keveredik bele ebbe a világba? *Kosztolányi Dezső* szerint az ember eltölt itt egy vendégségnyi időt, aztán távozik. Se azt nem tudjuk, hogy honnan, se azt, hogy hová? Ez alatt az idő alatt az ember azzal gazdálkodik, amilye van, illetve amit szeret. És persze közben azzal is gazdálkodik, amit gyűlöl. A szakma gyakorlásánál például mindenkivel kapcsolatba kerül, olyanokkal is, akiket magánemberként nem keresne meg. Az 1970-es évek közepétől az 1980-as évek végéig – azt kell mondjam, néhány nagyon kemény esettől eltekintve – a szakmámat szabadon gyakorolhattam. Most azonban olyan problémák merülnek föl, amire nem számítottam: a pénzért való sakálszerű küzdelem. A pénzért és a tömegkommunikációért, a hívért meg egészen

elképesztő küzdelem. Az a magatartás, amit magamnak kialakítottam – vidéken olyan faluházakat, lakásokat építeni, amelyek az embereknek olcsón teremtenek jobb körülményeket – ennek a létjogosultsága ma egyre jobban csökken. Lakáspolitikai eddig sem volt, de most aztán végképp nincs. Kizárólag üzleti szempontból értékelik a lakásokat, a lakások építését. A politikai életnek sikerült az országot tovább atomizálni és olyan legitimé tett ellentétek színhelyévé tennie, amelyek tehetetlenséget hoznak létre. Főleg a vidéki kis településeken, ahol a régi káderektől való félelem még erős. Ugyanez vonatkozik a hírközlésre. Egy sokféle irányból egymásnak feszülő kaotikus megújulási folyamat ez. De nem vagyok pesszimista. Ezt elkerülhetetlennek tartom. *Negyven év mélyre lemerülő mocska kerül felszínre. Abban bízom, hogy amikor ez a mocsok felszínre tör, tiszta víz kerül a mélybe.* Ha nem csalódom, akkor előbb-utóbb egyre kiegyensúlyozottabb viszonyok születnek mind az önkormányzatok, mind a tulajdonviszonyok, mind a kultúra területén. Sajnos ez lassú folyamat, ezt ki kell tudni várni. Az elmúlt negyvenöt év alatt minimum négy generáció került olyan mély amnéziába, hogy az úgynevezett demokráciát nehéz létrehozni. A demokráciát sokféleképpen lehet definiálni. Azt is mondhatjuk, hogy a *demokrácia a személyi önkorlátozás technikája.* Ahogy az autózásban is a másikhoz kell alkalmazkodnom, ezáltal jön létre egy csapatpszichológiailag értékelhető működési rendszer. De ez csak az önkorlátozásig juthat el. Az önkorlátozást csak olyan ember tudja végrehajtani, aki belül szabad. A mai politikuskok nagy része ezt nem akarja megérteni. Úgy gondolják: a demokrácia hatalmas kérdés. Holott véleményem szerint nem erről van szó.

■ *Visszatérve a világiállításra, a magyar pavilon sikeire itthon mintha csendesebb lenne. Mintha észrevétlen maradna az ön sikerének az öröme?*

Ahhoz, hogy az emberek érzékelhessék, mit csinál egy magyar háromezer kilométerre, objektív hírközlő rendszerre volna szükségünk, amelyik ezeket a sikereket közli Magyarországon. De ilyen nincs. Amit én képviselek, ez a mucsai, a nacionalista kategóriába sorolódik be néhány ember agyában, de ezek az emberek zömmel a tömegkommunikáció területén dolgoznak. Az ő dolguk lenne ezt ismertetni, de ahhoz nekik a magyar sikerre büszkének kellene lenniük. Az újságírókban nagyobb a félelem, mint volt Grósz Károly idején. Hát persze, hogy hallgatnak egy ilyen sikerről, hisz abban a pillanatban MDF-gyanússá válnának.

■ *Ezt az elhallgatást ön hogyan dolgozza föl magában?*

Én ezzel már régen nem törődöm. Otthon nincs televízióm, a rádióban csak zenét hallgatok. Nem hallgatom meg a híreket. Már a *hangnem* sem tetszik. Egy bemondónak *ullene* magyar hanglejtéssel beszélni. Már itt elakadok. Már nem érdekel, mit mond. Megveszem a Magyar Nemzetet és időnként az Új Magyarországot. A kettő közti hangvételkülönbség nekem bőven elég. De a Kurírt nem veszem meg. Mert nem vagyok hajlandó azt hallgatni, hogy én hülye, bűnös, sikertelen vagyok.

■ *Milyen tervei, elképzelései vannak?*

Nagyon fontosnak tartom, hogy jó iskolák épüljenek. Az iskolák újuljanak meg minden tekintetben! Az az iskolaépítés, ami Magyarországon folyt, rettenetes. Nem centralizált oktatási rendszer szeretnék, hanem nagyon differenciáltat. Azoknak az új gyermeknevelő tyűkketreceknek, amiket oktatási központ néven építettek, nincs helyük a nap alatt. Ott sem a gyermek, sem a tanár nem érzi jól magát.

Almásneszmélyen építettünk egy iskolát. Két szárnyban helyezkednek el a gyerekek, közöttük egy aulából lépcső vezet föl a tanáriba. A tanároknak igyekeztünk emberi körülményeket teremteni, mindenkinek külön „odúja” van, ahová tanítás után visszavonulhat.

■ *Hogyan képzeli el Magyarország építészeti megújítását, megújulását?*

Nézzé, ez elsősorban nem építészeti dolog. Az elmúlt rendszerben – talán olvasta, a Kapuban megjelenő 1945-ös KGB-iratot – amelyben leírták, hogyan kell a szovjetek által megszállt területeken kialakítani a társadalmat. Olyan lakásokat építhettek, ahol tartós tárolásra nem volt mód. Gondolom a házigyári lakások ebből a szempontból megfelelték. Vagy élő vizek mellé kémiai és egyéb ipari településeket telepítettek, hogy azokat elszennyezzék. Ezzel a céllal csak központositott vízellátást lehetett építeni, amelyik bármikor elzárható. Úgy alakították ki a településeket, hogy a „bennszülött lakosságot” – ezt a szót használták – sakkban lehessen tartani. Magyarországon kialakult egy Moszkvából idehozott struktúra. Az építészeket hat-nyolcszáz fős tervezőirodáknak – kemény ellenőrzés mellett – összeszűfolták. Kiemelt tervezőirodák az ország regionális fejlesztésének koncepcióját dolgozták ki. Olyan mesterséges szörnységeket, aránytalanságokat, egyensúlytalanságokat hoztak létre, amelyek nemcsak az építészeti formákban, de a szolgáltatóiparban is

Szántó Tamás felvétele

létrejöttek. Az újjáépítésnek a feladata ezeket az aránytalanságokat arányossá tenni. Mesterségesen létrejött a lakáshiány, amiről állandóan beszélnek, miközben kihálnak a falvak. A városokban pedig túlnépesedés jön létre a központosított politika következtében. Ez nemcsak a kelet-európai országokra jellemző, hanem Mexikóra ugyanúgy, mint az Egyesült Államokra. Ott a tőkekoncentráció hozta létre.

Mi olyan vidéki települések újjáépítésével foglalkozunk – Orosházán vagy Csurgón – ahol többféle szakma bekapcsolásával, olyan újjáépítési koncepciót próbálunk kidolgozni, amiben az önkormányzatok is segítenek. Bízunk abban, hogy egy családi házas övezetbe érdemes elvinni egy élelmiszerüzletet.

■ *Ez a megújulás hány évet vehet igénybe?*

Évtizedeket. Gondolja meg, a lakosságnak most már szinte az egynegyede Budapesten él. Ez abszurdum. Aki vidéken lakik, úgy érzi, minden Budapesten történik. Holott ez nem igaz, de elhitetik velük. A közösségi életre sokkal fogékonyabbak a vidéki emberek, mint a budapestiek.

■ *A családnak az összetartó erejét miben látja?*

Mindenben. Nagyon fontos. Vegyük csak külön-külön. Egy férfiember, lehet, hogy elhanyagolja a családját, lehet, hogy fut a munkája után, de az biztos, hogy a ház négy sarkából a férfi egyet tart. Ez csak akkor derül ki, amikor a férfi kibukik onnan: megbillen minden. De azt is tudni kell, hogy a ház három sarkát az asszony tartja. Ha tetszik, ha nem.

A család mérhetetlenül fontos, és nagyszerű dolog. A gyerekekért van. Jó dolog. Szemben a kivetett kutyaélettel.

■ *Szakmailag magányos?*

Nem, mert nagyon régóta figyeltem arra, hogy az utánam jövő generációval foglalkozzam. Akkor, amikor még magam is fiatal voltam. A visegrádi építészeti tábor most ünnepelte tizedik évfordulóját. A Makoma-egyesülés is fiatalokból állt össze. Most is képzünk fiatalokat. A Makoma tagja a Kós Károly-Egyesülésnek, ahol több, mint tíz szerves építészethez tartozó cég szerepel, amely vándoriskolát indított. Tehát végzett építészek félét eltoltenek az egyes cégeknél, s a végén mesterlevelet kapnak. A fiataloknak utat kell adni! Ez a munka aztán végképp nem teszi lehetővé, hogy magányos legyek. Sőt már bolond vagyok a túl sok feladattól.

■ *Lehet, hogy pontatlan voltam, de nem erről a magányról beszéltem. Minél tehetségesebb valaki, annál inkább kinő a többiek közül, ezáltal egyedül marad.*

Nem volt pontatlan. Csak kitértem a kérdése elől. Mert nem feltétlenül kell, hogy valaki tudomásul vegye a magányosságát. Azt amiről beszél, létezik, csak nem szabad vele foglalkozni. Nem kell vele törődni. Az ember viselje...

(1992. február)

A moldvai magyarok Románia Nagy Földrajzi Szótárában (1898)

Manapság, amikor a moldvai csángómagyarok létezése, vagy nem létezése, bevallása, vagy eltagadása egyre inkább Románia napi politikájának játékszerévé válik, amikor olyan egyházi méltóságok, mint a jászvásári (Iasi) püspök, vagy a bukaresti (București) érsek, papi mivoltukhoz méltatlanul, egyszerűen letagadják a moldvai magyarokat, különösen fontos tudnunk, hogy ezelőtt ötven vagy száz esztendővel, amikor Románia tudósai és statisztikusai még többet adtak arra, hogy adataiknak és szavuknak hitele legyen, miként írtak a román források a Moldvában élő magyarokról.¹ A tudományos kutatásokhoz is használható források közül terjedelmével és adatgazdagságával kiemelkedik a Marele Dicționar Geografic al României, vagyis *Románia Nagy Földrajzi Szótára* című munka, amely öt kötetben, 1898 és 1902 között jelent meg. Megyénkénti és településenkénti részletességgel közli az adatokat, s igen fontos információkat kaphatunk Moldva magyar falvainak századvégi állapotáról. A becses forrásból itt most a magyarok által legsűrűbben lakott Bákó (Bacău) megye, illetve Bákó városának leírásából közöljük azokat a részeket, amelyek a csángókkal foglalkoznak.

Előzőleg azonban röviden ismerkedjünk meg a Nagy Földrajzi Szótár készítésének körülményeivel, ami honismereti szempontból is figyelmet érdemel, mivel az anyaggyűjtés módszerét tekintve élénken emlékeztet Bél Mátyás XVIII. szd.-i, vagy Fényes Elek XIX. század derekán készült Magyarország Geographiai Szótárának munkálataihoz.

A szótár készítésének körülményei²

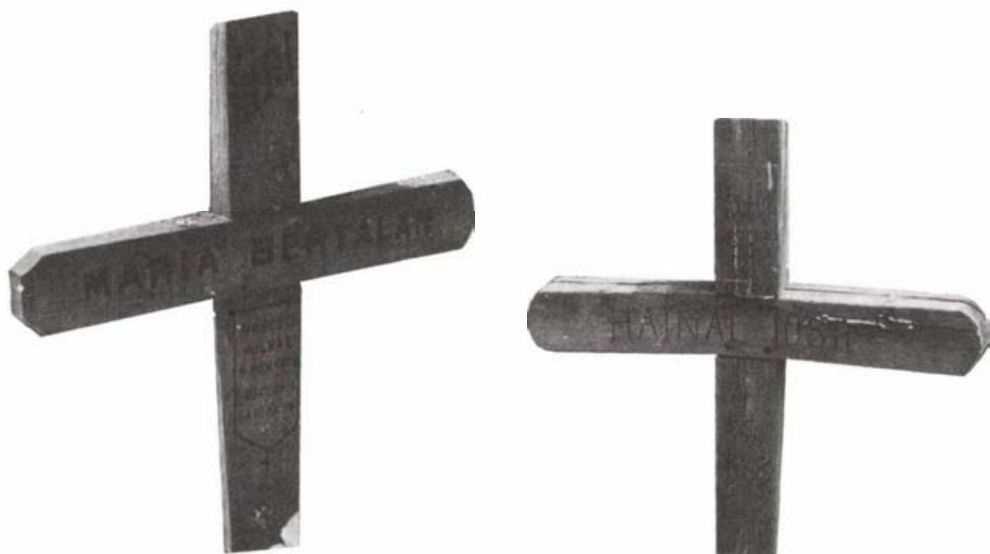
A szótár a Román Földrajzi Társaság (Societatea Geografică Română) 15 éves munkájának eredményeként készült el. Az anyagot mintegy harminc munkatárs gyűjtötte össze, a szerkesztőbizottság pedig igyekezett kiegyenlíteni a különböző szerzők részanyagai közti stiláris, koncepcionális eltéréseket. Amint a szerkesztők az előszóban leszögezték: tudatában vannak a szótár fogyatékoságainak (térképek, táblázatok, illusztrációk hiánya), de mint írják, inkább így jelenik meg, semhogy tovább késlekedjenek közzétételével.

A Románia Nagy Földrajzi Szótára nem előzmények nélküli. 1872-ben már megjelent a Románia Kis Topográfiai és Statisztikai Szótára című 500 oldalas kötet, amelyhez képest a Nagy Szótár óriási vállalkozás. A Román Földrajzi Társaság vezetőiben már az 1882. év elején megfogalmazódott a „Nagy” Földrajzi Szótár ötlete. Dr. Barbu Constantinescu professzor kidolgozott egy 19 kérdésből álló ívet, amit a Belügyminisztérium szétküldött a Román Királyság valamennyi településére. A kérdésekre a polgármestereknek és a községi tanítóknak kellett válaszolniuk. 1883-ra mintegy 2500 településről érkeztek válaszok, azonban meglehetősen hiányosan, ezért a Hadügyminisztériumtól próbálták kiegészítő adatokhoz jutni, hogy kidolgozhatják Románia Községi Szótárát, de a próbálkozás nem járt sikerrel.

1884. februárjában pályázatot írtak ki községi szótárak készítésére, s ugyancsak Constantinescu professzor ismét összeállított egy tematikus tervezetet a pályázók számára. Az egyéves határidő eltelte után, mivel egyetlen pályázat sem érkezett, egy évvel meghosszabbították a pályázatot, de ez sem hozott eredményt. Így ment ez 1886-ig, amikor is megváltoztatták a pályázat feltételeit, s végre négy megyéből küldtek elkészült anyagokat. Újabb pályadíjakat tűznek ki, s lassan megindul a pályázatok sora. Argeș megye (Havasalföld) pályázatát névtelen szerző nyerte meg, s mikor felbontják a borítékot, Lahovari nevével

¹Ciocan, I. N.: Monografia creștinilor catolici din jud. Roman. Roman, 1924. – Nastase, Gh. I.: Die Ungarn in der Moldau im Jahre 1646. Iasi, 1936. – Rosetti, R.: Despre Ungari și episcopiiile catolice din Moldva. Analele Academiei Române. București, 1905. 247–322. – Rosetti, R.: Une Minorité ethnique imaginaire en Moldavie. Journal des Débats. Paris, 1922.

²A Nagy Földrajzi Szótár Előszava alapján. București, 1898. I–XVIII. old.

találkoznak, aki díjazása esetén felajánlja nyereségét egy további pályázatra. Így évről évre több megye anyaga készült el, szinte mindegyik más szerző munkája. Bákó megyét például Hortensia Racoviță asszony készítette el.

Az 1886-ban beindult munka 12 esztendő alatt meghozta gyümölcsét, 1897-re elkészült az akkori Románia 32 megyéjének leírása. Már 1896 márciusában szerkesztőbizottság alakult a megyei anyagok összedolgozására és a Nagy Földrajzi Szótár kiadására. A bizottság tagjai: G. I. Lahovari, a Román Földrajzi Társaság elnöke; C. Brătianu generális, a hadsereg Földrajzi Intézetétől, és Gr. Tocilescu egyetemi tanár. A szerkesztőbizottságnak számos nehézséggel kellett szembenéznie. Egyrészt gondot okozott az anyag sokfélesége, a szerzők amatőrségéből fakadó problémák, továbbá az anyaggyűjtés során bekövetkezett közigazgatási változások, s falvak községbe csoportosításának bizonytalanságai. A beküldött statisztikai adatok tekintetében is sok volt a bizonytalanság, ellentmondásosság. „Igyekeztünk – írják az Előszóban – minél közelebb férközni az igazsághoz, de statisztikai adataink megbízhatósága igen messze van a nyugati államokétól. Adataink teljesen eltérnek a Nagyvezérkar, valamint a Belügyminisztérium, a Mezőgazdasági Minisztérium, továbbá a Statisztikai Igazgatóság által közzétett számoktól, amelyek egymástól is különböznek.”

A mentegőzés ellenére a magyar néprajzkutató csak tisztelettel forgathatja a Marele Dicționar köteteit, és hálásan gondolhat az anyag összeállítóira és szerkesztőire. Hiszen az 1930-as román népszámlálás szűkszavú, de mégis községsorosan publikált adatain kívül azóta sem készült Romániában a Nagy Földrajzi Szótárhoz hasonló részletességű, gazdag-ságú munka, amikor is a szerzőket – minden gyarlóságuk ellenére – a tények megmutatásának és nem eltagadásának szándéka vezette.

Részletek Bákó (Bacău) megye leírásából³

Nevét a megyeközponttól kapta, az pedig – amint a csángók beszélik – egy Bakó nevű magyarról, aki – a régi feljegyzések szerint – a várost építeni kezdte volt. A monda szerint ennek a magyarnak „egészen a Beszterce vizéig terjedtek a földjei, azaz a város mai területe is az övé volt. Ez az ember sokat tolvajkodott, ezért Magyarországra menekült, de ott elfogták

³G. I. Lahovari, C. I. Brătianu, Gr. G. Tocilescu: Marele Dicționar Geografic al României. I. Stab. Grafic J. V. Socec, București, 1898. 157–179. old.

és halálra ítélték. Ismeretes, hogy akkoriban a halálra ítélt kegyelmet kapott, ha bizonyos időre elvállalta a hóhérságot. Ez az ember elvállalta, s mikor az ideje letelt, szabad emberként tért vissza Moldvába, a birtokára. Mivel magyarul a hóhért bakónak nevezik, amikor emberünk a Román város felé vezető út mellett, vagyis a későbbi város felső végénél kocsmát nyitott, ezt mindenki Bakó kocsmájának nevezte, s mivel Moldva egyik legforgalmasabb útja mellett volt, közismert támpont lett a vidéken. Mikor a Bakó kocsmája mellett lévő földeket megvették és építkezni kezdtek rá, utcák keletkeztek, az új település a Bakó nevet kapta.⁴

„Bakó megye a Szeret síkságától egészen a Kárpátok hegyvonulatáig terjed, határos Erdéllyel, s magába foglalja a Beszterce alsó szakaszának, valamint a Tatroznak csaknem egész völgyét. (...)

Az 1890-es népszámlálás szerint Bakó megye lakossága 172 496 fő, 11,1%-uk város lakó, a többi falusi. A városi, illetve a falusi lakosság nemzetiség szerinti összetétele a következő:

A nemzetiség megnevezése	városi		falusi		összes	
	fő	%	fő	%	fő	%
Román	9 665	49,3	123 132	80,3	132 796	76,8
Magyar	1 199	6,1	24 715	16,1	25 914	15,0
Zsidó	7 369	37,6	5 197	3,4	12 566	7,3
Német	629	3,2	111	0,1	740	0,1
Örmény	530	2,7	—	—	530	0,3
Görög	45	0,2	47	0,0	102	0,1
Egyéb	148	0,9	104	0,1	252	0,1
Összesen	19 587	100,0	153 306	100,0	172 898	100,0

(...) A katolikus vallásnak Bakó megyében 32 463 híve van, több, mint az ország bármelyik megyéjében.⁵ A bukaresti katolikus püspöknek Bakó megyében két vikáriusa van. Az egyik a tatrosi (Tîrgu Trotus). Ehhez a vikáriushoz négy parókia tartozik: Tatro (Tîrgu Trotuş), Dormánfalva (Dormăneşti), Pusztina (Pustiana) és Gorzafalva (Grozesti). A másik vikáriátus a bákói, az ehhez tartozó parókiák: Prezest (Prăjeşti), Bákó (Bacău), Kalugerpatak (Luizi-Călugăra), Bogdánfalva (Valea-Seacă), Nagypatak (Valca-Marc), Klézse (Cleşa) és Forrófalva (Fărăoani). A működő katolikus templomok száma 62, épülőfélben van 2. Ezekben 12 pap és 54 kántor és eklézsiás szolgál. E vallás hívei a magyarok, szám szerint 25 914 fő.

A protestánsok száma 53, Fintinele-n található az egyetlen protestáns kápolna, amit néhai Emil Wittgenstein-Berleburg-Sain építtetett.

Bakó megyében a mőzeshitűek aránya viszonylag kisebb, mint más moldvai megyékben. Egyetlen zsinagógájuk sincs, csak egyházi iskoláik és imaházai. Aknavásáron (Tîrgul-Ocna) most kezdtek el egy zsinagóga építését. (...)

Bakó megye lakosainak többsége román. A földművelő falusiak között azonban régi magyar telepeket is találunk, amelyek a mai napig megőrizték nyelvüket és katolikus hitüket. A román lakosság helyi őslakos moldvaiakból és Erdélyből nemrégiben áttelepült mokányokból áll. Ezek a népek őrzik etnikai jellemzőiket, vannak falvak, amelyekben százával élnek olyan csángó családok, akik nem tudnak egy szót sem románul, mint például Klézse (Cleşa), Forrófalva (Fărăoani) stb.

⁴Ugyanott, 1898. 187. old.

⁵Az akkori királyi Romániáról van szó. A megye lakosságának 15%-át kitevő, ténylegesen magyarnak tekintett népességhez képest római katolikus vallású, tehát magyar származású a megye lakosainak 18,8%-a.

A magyar telepek lakói két csoportba oszthatók.

Először is vannak csángóknak nevezettek („Czangó Magyarok”), akik az idők kezdetétől, talán még a Moldvai Fejedelemség megalapítása előtti időktől élnek a Szeret mentén, Lészpedtől (Lespezi) egészen Rekecsinig (Răcăciuni). 1420-ban Zsigmond, Erdély fejedelme nagyszámú száznak és székelynek adott engedélyt országuk elhagyására, s ezek a kivándorlók Moldvában telepedtek le, ahol Alexandru cel Bun, moldvai fejedelem jól fogadta őket. Kilenc parókiát hoztak létre, és a bákói püspöknek voltak alárendelve. Később a német egyházközségek eltűntek vagy beolvadtak a magyarokéba. A csángók között sok német nevű családot találunk, például Schuster, Müller stb. A székelyek Bákó környékén telepedtek le, s egyházközségeket hoztak létre Forrófalván (Fărăoani), Kalugerben (Călugăra), Bákóban (Bacău) és Baráton (Barați), Gorzafalván (Grozești), Tatroszon (Tatros) és Aknavásáron (Ocna). Nyelvüket illetően megkülönbözteti őket az a tény, hogy nem tudják kiejteni az *s* és a *cs* betűket. *Cse* helyett például *sze*-t mondanak, *si* helyett *szi*-t.

Megint más magyarok, vagy székelyek, akik a XVII. század közepén és a XVIII. század során jöttek Moldvába, az Erdéllyel határos területekre, a Tatros mentére és jobb oldali mellékfolyóinak völgyébe. (...)

1836-ban ellátogatott Moldvába egy Gegő nevű magyar misszionárius, akinek – bizonyára mert látta a Bákó környékén élő magyarok kivételesen nagy számát – úgy tűnt, hogy Moldvában mindenütt csak magyarok, csángók és székelyek élnek. Képzelt statisztikájában azt állítja, hogy egész Moldvában 55 ezer magyarul beszélő katolikus magyar él, ha pedig ide számítja az anyanyelvüket már elvesztő katolikusokat is, akkor az ország lakosságának legalább egy negyede magyar eredetű. Szerencsére 1849-ben N. Șuțu fejedelem statisztikája rámutat a moldvai katolikusok létszámára, ami akkor 44 317 volt.⁶

Semmi okunk nincs, hogy kételkedjünk a Románia Nagy Földrajzi Szótára adataiban. Mintegy nyolcvan esztendő múlva, az 1930-as hivatalos román népszámlálás Moldvában 20 964 magyar nemzetiségű és 23 894 magyar anyanyelvű lakost mutat ki. A katolikusok száma szerinte 109 953 fő. A román statisztika azóta sem közölt a moldvai magyarok és katolikusok számára vonatkozó adatokat.

Halász Péter

⁶A szótár Bákó megyére vonatkozó szócikkét *Demeter Zayzon Mária* fordította.